

บันทึกที่เพิ่งเปิดเผย ของ ป๋วย อึ๊งภากรณ์

ทวี หมื่นนิกร*
(ผู้แปล)

บันทึกที่เพิ่งเปิดเผยของ ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ที่นำมาแปลนี้ แปลจากเอกสารกระทรวงต่างประเทศ(อังกฤษ) ซึ่งเก็บ ณ สำนักหอจดหมายเหตุ(อังกฤษ) เลขรหัส F.O. 271/54358 X/N 07561, Harold J. Laski to Philip Noel Baker, dated March 12, 1946.

เอกสารที่นำมาแปลนี้ อาจจำแนกออกเป็น 3 ส่วน คือ

- (1) จดหมายของ ศาสตราจารย์ ฮาโรลด์ เจ. ลัสกี (Harold J. Laski) ถึงนายฟิลิป โนเอล เบเกอร์ (Philip Noel Baker) ลงวันที่ 12 มีนาคม 2489
- (2) บันทึกช่วยจำฉบับที่หนึ่ง ว่าด้วยการขาดแคลนข้าวและบทบาทการช่วยเหลือของไทย ลงวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2489
- (3) บันทึกช่วยจำฉบับที่สอง ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับไทย ลงวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2489 พร้อมทั้งภาคผนวก 2 ภาค

*ผู้แปลขอขอบคุณนายรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ แห่งคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ช่วยตรวจแก้คำแปล และจัดเวลาส่วนานให้สะดวกยิ่งขึ้น

THE LONDON SCHOOL OF
ECONOMICS AND POLITICAL SCIENCE
(UNIVERSITY OF LONDON)

12 มีนาคม 2489

ฯพณฯ ฟิลิป โนเอล เบเกอร์
กระทรวงการต่างประเทศ
ถนนดาวนิง
ลอนดอน ตะวันออกเฉียงใต้ เขต 1

ฟิลิป ที่รัก

ผมแนบบันทึกช่วยความจำมา 2 ฉบับ โดยผมคิดว่ามีความสำคัญยิ่ง จาก นักศึกษาชาวไทยคนหนึ่ง¹ ของผม ผู้ซึ่งได้ทำงานบางประการที่น่าสรรเสริญในไทย ในช่วงที่ถูกญี่ปุ่นยึดครอง ภายหลังจากที่เขาได้รับการฝึกฝนในประเทศนี้ เพื่อภารกิจ ที่ยากลำบากนั้น

ผมมีความรู้สึกไม่ค่อยสบายใจในข้อที่ว่า สิ่งที่เขาต้องกล่าวถึงนั้นมีมูลอยู่เป็น อันมาก และฉะนั้น ผมจึงอยากให้คุณให้ใครสักคนในแผนกตะวันออกไกลได้ไต่สวนดู หากเขาผิด ผมไม่มีอะไรจะพูดอีก แต่ผมอยากรู้สึกให้แน่ใจว่าเขาผิดจริง ๆ ในเรื่อง เหล่านี้ ความละเอียดอ่อนในการดำเนินงานก่อให้เกิดผลอันแตกต่างกันอย่างมาก

ระลึกถึงเสมอ

ฮาร์โรลด์ เจ. ลัสกี

¹ หมายถึงนายป้วย อิงการณณ์ - ผู้แปล

Memorandum I
The Rice Famine and Siam's Contribution

I. Purpose

The purpose of this memorandum is to study the ways and means by which the business people and government can be persuaded to give their extra and utmost efforts to help relieve the present famine in the East.

Notice the use of the word "persuade". Threat or compulsion will not achieve the end we have in mind - at least not to any satisfactory extent. Please notice also that Siam must be asked to make extra and utmost efforts - and not merely to...

II. Conclusion

In conclusion, it must be pointed out - and it cannot be too strongly emphasized - that:

(1) The former goodwill in the Anglo-Siamese relations must be restored. Trust, not threat as in the past, should be the key-word.

(2) Primitive as the religious machinery suggested here may seem, it is still the most important factor in the...

Appendix B

A specimen letter from the British Representative in SEAC to PRINCE KWAT, head of Siamese Delegation during the course of the negotiation in Rangoon, October 1945.

2nd October 1945.

My dear Prince,

I have received your letter of 28th October on the subject of credentials.

I do not find this letter satisfactory.

I do not consider that it is for the Siamese Government to inform me as to matters of internal policy.

I do not depart from what I said to you orally on 30th September.

Yours sincerely

(signed) M. E. Dening.

His Serene Highness
Prince KWATCHAI CHAYANT.

III. The Backing of

(A) In the eyes

1) The public

They have through now being is that in any helped the grounds

2) How, after the one put in an million take of million tons and on the price in the peace agreement

3) Next, a by which worth even high

Further information on Movement Head forget the follo

บันทึกช่วยจำฉบับที่ 1

การขาดแคลนข้าวกับบทบาทการช่วยเหลือของไทย

1. ความมุ่งหมาย

ความมุ่งหมายของบันทึกช่วยจำฉบับนี้คือ เพื่อศึกษาถึงมรรควิธีที่ราษฎรและรัฐบาลไทยสามารถถูกชักจูงให้ใช้ความพยายามเป็นพิเศษและอย่างถึงที่สุด ในการบรรเทาทุกข์ภิกขภัยในวันออกขณะนี้

โปรดสังเกตการใช้คำว่า“ชักจูง” การคุกคามหรือการบังคับจะไม่บรรลุจุดหมายที่เรามีอยู่ในใจ—อย่างน้อยที่สุดก็ไม่ถึงขนาดที่น่าพอใจใด ๆ โปรดสังเกตด้วยว่า ไทยต้องถูกขอร้องให้ใช้ความพยายามเป็นพิเศษและอย่างถึงที่สุด—และไม่เพียงแต่ให้ครบถ้วนหรือไม่ครบถ้วน—ตามพันธระของไทยที่ระบุไว้ในข้อตกลงหรือสนธิสัญญาระหว่างประเทศใด ๆ ปัญหาที่บันทึกฉบับนี้ต้องแก้ไขคือ “ทำอะไรจึงจะได้รับความร่วมมืออย่างกระตือรือร้นและจริงจังจากไทย”

2. ซัดความสามารถในการมีส่วนช่วยเหลือของไทย

ความช่วยเหลือของไทยจะประกอบด้วยข้าวเป็นหลัก อาหารชนิดอื่น ๆ ที่มีความสำคัญน้อยกว่า คือ ถั่ว ปลา ไข่เป็ด วัว ควาย และหมู เป็ดไก่ และนก ไม่สามารถมองข้ามไปได้เมื่อพิจารณาถึงความขาดแคลนอย่างรุนแรง

ตัวเลขต่อไปนี้แสดงให้เห็นถึงการส่งออกโดยตัวเลขรายปีของไทยก่อนสงคราม (ประมาณระหว่างปี 2478 - 2482)

ข้าว (ทุกชนิด รวมถึง ปลายข้าว ข้าวเปลือก ข้าวกล้อง) 1,500,000 เมตริกตัน

ถั่วประเภทต่าง ๆ 1,800 เมตริกตัน

ปลา (ส่วนใหญ่เป็นปลาเค็ม) 26,900 เมตริกตัน

ไข่เป็ด 38,000,000 ฟอง

วัวควายและหมู 39,000 ตัว

เป็ดไก่และนก 1,500,000 ตัว

ตัวเลขก่อนสงครามเหล่านี้สามารถใช้เป็นฐานอย่างหยاب ๆ สำหรับประมาณการในปัจจุบัน แต่ต้องไม่นำไปใช้อย่างหยاب ๆ กับในประเทศอื่น ๆ ที่ไม่ได้รับภัยพิบัติขนาดเดียวกัน ดังในพม่า หรือฟิลิปปินส์ เศรษฐกิจของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรรม ได้รับความเสียหายจากสงคราม ควรพิจารณาอย่างรอบคอบถึงอุทกภัยจากมรสุมและการยึดครองของกองทัพทั้งญี่ปุ่นและสัมพันธมิตร หากราษฎรและรัฐบาลไทยทำการรักษาเศรษฐกิจของตนไว้ได้บริบูรณ์ หรือเสียหายเพียงเล็กน้อย ทั้ง ๆ ที่อยู่ในภาวะสงครามถึง 45 เดือนแล้ว ก็จะเป็นที่น่าประหลาดใจและได้รับความเลื่อมใสอย่างยิ่ง นอกจากนั้น ความผิดปกติของมรสุมปีนี้ไม่ได้ละเว้นภัยพิบัติแก่ไทย ข้อสำคัญที่พึงสังวรก็คือ ภายในไทยเองทุกภิกขภัยกำลังคุกคามอยู่ในหลายภาคของประเทศด้วยเหมือนกัน เช่นตามจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดต่าง ๆ ในภาคใต้ ซึ่งมีสภาวะการณ์คล้ายคลึงกับในมลายู

ตามประมาณการของสำนักสถิติกลางของไทย ข้าพเจ้าเห็นว่าการเก็บเกี่ยวข้าวในไทยปีนี้ จะได้เพียงแค่การบริโภคตามปกติเท่านั้น (“ตามปกติ” หมายถึงการบริโภคก่อนสงครามที่ไม่ได้ถูกตัดทอนลง) ฉะนั้นในการที่มีข้าวเหลือ จึงจำเป็นต้องทำให้ราษฎรไทยลดการบริโภคลง นอกเหนือจากการสละข้าวที่มีอยู่ไม่ว่าน้อยเพียงใด

ความคิดเห็นเกี่ยวกับสต็อกข้าวที่มีอยู่ในไทยเมื่อสงครามยุติลงนั้นแตกต่างกันมากว่ามีอยู่ตั้งแต่ 800,000 ตัน ไปจนถึงตัวเลขที่เหลือเชื่อว่ามี 2,000,000 ตัน ประมาณการของข้าพเจ้าเองว่ามีอยู่ราว ๆ 800,000 ตัน ถึง 1,000,000 ตัน ซึ่งส่วนหนึ่งจำนวนมากได้ส่งให้แก่ฝ่ายสัมพันธมิตรไปแล้ว (แหล่ง : ข่าวสารของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทย)

ปริมาณอาหารชนิดอื่น ๆ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นหากมีก็เพียงเล็กน้อย อย่างเช่น วัควาย หลังจากที่ญี่ปุ่นได้ฆ่าและส่งออกอย่างขนานใหญ่ระหว่างปีสงครามนั้นเป็นที่สงสัยว่าไทยจักสามารถรับภาระในการส่งออกได้มากหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการตระหนักดีว่าวัควายเป็นที่ต้องการทุกขั้นตอนในการทำนา นับเป็นเรื่องยากที่จะให้ประมาณการอย่างถูกต้องเกี่ยวกับขีดความสามารถในการส่งออกอาหารชนิดอื่น ๆ เหล่านี้ในปัจจุบัน แต่เราอาจกล่าวอย่างใกล้เคียงกับความเป็นจริงได้ว่า นอกจากข้าวและวัควายแล้ว ไทยจะสามารถรับภาระได้ประมาณครึ่งหนึ่งของผลเฉลี่ยก่อนสงคราม หากไม่มีปัญหาทางด้านขนส่ง

3. วิธีทางที่ไทยสามารถช่วยได้

คำตอบที่เห็นชัด คือ

- 1) ลดอาหารทั้งหมดที่มีอยู่ในปัจจุบัน
- 2) เร่งรัดการผลิต
- 3) ลดการบริโภคภายในประเทศลงสู่ระดับต่ำสุดตามควร

สิ่งที่ไม่ชัดเจนก็คือ ในประเทศอย่างไทยที่การบริหารงานของรัฐและการขนส่งยังล้าหลังอยู่มาก อีกทั้งกลไกของรัฐยังเป็นอัมพาตโดยสงคราม ซึ่งยังผลให้มีการฉ้อ-ราษฎร์บังหลวงอย่างกว้างขวาง มาตรการใด ๆ อันเป็นที่ยอมรับกันตามทัศนะของตะวันตกมีแนวโน้มที่จะล้มเหลวในไทย ข้าพเจ้าขอเสนอแนะว่า มรรควิธีที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการก่อให้เกิดผลตามที่ต้องการนี้ ก็คือ การเรียกร้องความสำนึกทางด้านมนุษยธรรม ซึ่งรับรองว่าไม่ขาดแคลนในราษฎรชาวไทย เรื่องนี้สามารถทำได้โดยการโฆษณาด้วยวาจาและการกระทำ แล้วจึงเก็บเกี่ยวผลของการโฆษณาโดยกลไกทางประเพณีและทางศาสนาที่มีอยู่ คำแนะนำเหล่านี้มีรายละเอียดอยู่ในตอนที่ 5

4. ไมตรีจิตของชาวอังกฤษ

มีความจำเป็นที่ต้องมองย้อนหลังไปถึงพัฒนาการของเหตุการณ์ระหว่างปี 2484 กับปัจจุบันนี้ เพื่อเข้าใจอย่างเต็มที่ในปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในบันทึกช่วยจำอีกฉบับต่างหาก (ฉบับที่ 2) ข้าพเจ้าพยายามแสดงให้เห็นความจริงที่สำคัญที่สุด เพื่อเลียงการสารยายอย่างยืดยาว จากบันทึกช่วยจำฉบับที่ 2 เราได้ข้อสรุปที่สำคัญ ซึ่งตรงประเด็นต่อปัญหาเฉพาะหน้าของเรา ดังต่อไปนี้

(1) คำปราศรัยและแถลงการณ์ของอังกฤษเมื่อเร็ว ๆ นี้ในภาคตะวันออกไกล ทำให้ราษฎรไทยเข้าใจว่า พวกเขาต้องให้ข้าวจำนวนหนึ่งในฐานะลูกหนี้อังกฤษ เพื่อยุติสถานะสงครามตามนัย “ทางเทคนิค” ระหว่างประเทศทั้งสอง

(2) เรื่องนี้เป็นเหตุให้ชาวไทยมีอาการรับรู้อย่างเต็มที่ถึงความรุนแรงของทุกฝัก-ฝักขั้วในประเทศเพื่อนบ้าน ข้าพเจ้าถือว่าเป็นหนี้ อันเป็นพันธะตามกฎหมาย แทนที่จะเป็นสิ่งที่ช่วยราษฎรจากความอดอยาก

[โปรดอ่านเรื่องข้าวโดยละเอียดกว่านี้ ในบันทึกช่วยจำฉบับที่ 2]

5. ข้อเสนอแนะและเสนอแนะ

ในการแก้ปัญหาที่ ขอแนะนำมาตรการดังต่อไปนี้

(1) โหมกการโฆษณาไปยังชนแก่ชาวไทย โดยมีจุดประสงค์ดังต่อไปนี้

(ก) เพื่อปลุกเร้าความเห็นอกเห็นใจของราษฎรไทย และทำให้พวกเขาตระหนักถึงความรุนแรงของทุพภิกขภัยทั่วไปในโลก และโดยเฉพาะในตะวันออก

(ข) การโฆษณาควรกระทำในทางที่ไม่ทำให้ชาวไทยกลัวเกรงทุพภิกขภัยมากเกินไปเกินกว่าที่จะบริจาคอาหารส่วนที่เหลือจากการบริโภคที่มีอยู่

(2) แสดงไมตรีจิตของอังกฤษต่อไทย

(ก) เน้นด้านมนุษยธรรมในการส่งมอบข้าว และขจัดทัศนคติแบบลูกหนี้-เจ้าหนี้ ด้วยการออกแถลงการณ์ต่อสาธารณะ ซึ่งหากจะให้ดีแล้ว ควรแถลงโดยการโฆษณาของพรรคแรงงาน จากกระทรวงการต่างประเทศ

(ข) ส่งสินค้าที่ไทยต้องการมาก เพื่อเป็นการสนับสนุนการโฆษณาไมตรีจิตด้วยวาจา นั้น ชาวนาไทยต้องการความช่วยเหลือเป็นอันมากในด้านยารักษาโรค (โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ควินินและแอสไพริน), เครื่องมือทางการแพทย์ รวมถึงเกี่ยว, กระจอบ, เสื้อผ้า, สมู, ไม้ขีด ฯลฯ สินค้าเหล่านี้ทั้งหมดสามารถส่งมาจากอินเดีย ซึ่งมีปริมาณมากพอควร สินค้าดังกล่าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งยารักษาโรคจะช่วยชาวนาให้มีความสามารถในการผลิตและเร่งการผลิตของพวกเขา พึงระมัดระวังในการส่ง หรือขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้าเหล่านี้ให้แก่ชาวนาโดยตรงเท่าที่จักเป็นไปได้ วิธีที่ดีที่สุด ก็คือกระทำผ่านพระสงฆ์ท้องถิ่นหรือผู้ใหญ่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้านเลือกตั้งโดยราษฎร เป็นธรรมเนียมเก่าแก่) ข้าราชการส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นจะยินดีร่วมมือ

(ค) ปรับอัตราแลกเปลี่ยนปัจจุบัน (60 บาทต่อปอนด์) ซึ่งชาวไทยเสียเปรียบมาก เป็น 20 - 30 บาทต่อปอนด์ (เทียบกับอัตราก่อนสงคราม คือ 11 ต่อปอนด์) เพื่อให้ระดับราคาในไทยลดลง จะทำให้ชาวนายังคงอยู่กับนา และกลับไปทำนาโดยมีกำไร

(3) ใช้พระสงฆ์ของหมู่บ้านและผู้ใหญ่บ้านกับกลไกของพุทธจักรของไทยเพื่อขอบริจาคข้าว

ในประเทศอย่างไทย ชาวนาฟิงคำชี้แนะจากพระสงฆ์ของหมู่บ้านและผู้ใหญ่บ้าน อยู่เสมอ พวกเขาเกรงกลัวข้าราชการและชาวต่างชาติ แผนงานที่ดีที่สุดเป็นดังต่อไปนี้

(ก) ขอร้องรัฐบาลไทยให้เรียกเจ้าคณะจังหวัดทั้งหมด และเปิดประชุมพิเศษขึ้น ในกรุงเทพฯ ให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการขาดแคลนอาหาร, กระดุนขอความร่วมมือ, และให้คำแนะนำแก่ท่าน

(ข) เจ้าคณะจังหวัดแต่ละองค์จะกลับไปยังจังหวัดของท่าน และเรียกประชุม พระสงฆ์ทั้งหมดของหมู่บ้าน ขอร้องอย่างเดียวกัน และให้คำแนะนำอย่างละเอียด

(ค) พระสงฆ์แต่ละองค์ของหมู่บ้าน ร่วมกับผู้ใหญ่บ้านจะรับผิดชอบในการ รวบรวมข้าวและอาหารตามปริมาณที่กำหนด พระสงฆ์เทศน์และกระดุนราษฎรให้ เสียสละข้าวที่มี และลดบริโภคลงถึงระดับต่ำสุดเพื่อมุ่งรักษาชีวิตมนุษย์ ใครที่รู้จักใจ ของพระสงฆ์ไทยจะรู้ว่าจะได้ผลตอบสนองอย่างมากในไม่ช้า

(ง) กลไกดังกล่าวสามารถใช้เป็นตัวแทนสำหรับจ่ายปันสินค้าที่นำเข้ามาเพื่อชาวนา (ดู 2 ข.) ผลจะเป็นที่พึงพอใจยิ่งขึ้นทุกฝ่าย เพราะจะมี“การให้และการรับ”ทั้งสองฝ่าย

(4) ช่วยการขนส่งข้าวที่มีอยู่จากชนบทสู่กรุงเทพฯ

การขนส่งข้าวที่มีอยู่จากชนบทสู่กรุงเทพฯ เป็นปัญหายากเย็นในตัวเอง เมื่อพิจารณาถึงสะพานตลอดทางรถไฟสายต่าง ๆ ซึ่งชำรุดเพราะถูกระเบิด, สภาพถนนที่ เสว, และในส่วนของไทยก็ขาดแคลนขางรถยนต์, แบคเตอร์, รถบรรทุก, แม้เกวียน เคาระหัดที่ภูมิภาคที่อุดมสมบูรณ์กว่าของประเทศ ซึ่งจะมีส่วนช่วยอย่างสำคัญที่สุด อยู่ในที่ราบภาคกลาง ไม่ไกลจากเมืองหลวงมากนัก เจ้าหน้าที่ทางทหารของฝ่ายสัมพันธมิตรสามารถจัดหาเครื่องมือที่จำเป็นในการขนส่งที่มีอยู่ในยามสงครามนั้นได้

6. สรุป

ในการสรุป ต้องขอชี้แจง—และไม่สามารถเน้นอย่างหนักแน่นจนเกินไปว่า

(1) ไม่ตรีจิตก่อนสงครามในความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับสยาม ต้องบูรณะ ความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ มิใช่การข่มขู่คุกคามดังในอดีต จะเป็นหัวใจสำคัญในการนี้

(2) กลไกทางศาสนาดังที่แนะนำข้างต้นนี้อาจดูเก่าแก่ แต่ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในชีวิตสังคมของราษฎรไทย และเท่าที่เกี่ยวกับปัญหาเฉพาะหน้า กลไกนั้นเป็นเพียงวิถีทางที่มีประสิทธิผลเพียงวิถีทางเดียว ที่จะทำให้ได้มาซึ่งข้าว เราอาจพึงพิงรัฐบาลไทยในการเริ่มต้นรณรงค์ แต่ที่จริงแล้วรัฐบาลควรมีบทบาททรงในเรื่องนี้

ลอนดอน, 25 กุมภาพันธ์ 2489

บันทึกช่วยจำฉบับที่ 2

ความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับไทย

1. ข้อเท็จจริงที่สำคัญ

- ก่อน ธันวาคม 2484: ความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับไทยเป็นไปโดยฉันมิตร โดยทั่วไปชาวไทยนับถือว่าอังกฤษเป็นมิตรที่ดีที่สุด ราษฎรเชื่อว่าอังกฤษได้ปกป้องพวกเขาจากการรุกรานของฝรั่งเศส ในทศวรรษที่ 1890
- ธันวาคม 2484 : ญี่ปุ่นบุกไทย
- มกราคม 2485 : รัฐบาลฟาสซิสต์ของไทยประกาศสงครามกับสหราชอาณาจักร และสหรัฐอเมริกา
- มกราคม 2485 : แกนของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของชาวไทยก่อตัวขึ้นทั้งภายในและภายนอกไทย, ในสหรัฐอเมริกา และในสหราชอาณาจักร (ในสหราชอาณาจักร ส่วนใหญ่ประกอบด้วยนักศึกษา)
- มีนาคม 2486 : ชุดแรกของขบวนการไต้ดินในไทย ไปถึงเมืองจุงกิง พร้อมด้วยคำสั่งจากผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของไทย ซึ่งเป็นผู้นำของขบวนการ เพื่อให้ขบวนการต้านญี่ปุ่นทั้งปวงร่วมกัน และจัดตั้งสำนักงานใหญ่ขึ้นในดินแดนอังกฤษ

- ตุลาคม 2486 : ชุดที่สองของพลพรรคชาวไทยออกจากไทยถึงเมืองจุงกิง ด้วยความมุ่งหมายเดียวกัน ชุดแรกถูกฝ่ายจีน“กุมตัว”ไว้ โดยไม่ส่งข่าวถึงไทยเป็นเวลานานพอควร
- พฤศจิกายน 2486 : ชุดแรกของนักศึกษาชาวไทยจากอังกฤษ ซึ่งได้รับการฝึกฝน ในกองทัพอังกฤษ พยายามเข้าสู่ไทยโดยเรือได้นำ
- มีนาคม 2487 : นักศึกษาชาวไทยชุดที่สองจากสหราชอาณาจักร พยายามเข้าสู่ไทยเป็นครั้งที่สอง คราวนี้โดยการโคจร ในที่สุด พวกเขาติดต่อกับผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และผู้นำคนอื่น ๆ ของขบวนการภายในประเทศได้เมื่อเดือนมิถุนายน 2487
- สิงหาคม 2487 : ได้จัดตั้งการติดต่อทางวิทยุโดยตรงเป็นครั้งแรกระหว่างกองบัญชาการภาคพื้นเอเชียอาคเนย์กับขบวนการใต้ดินของไทย (อีกปีหนึ่งต่อมา คือในเดือนสิงหาคม 2488 มีสถานีวิทยุลับ 32 แห่งในไทยที่ติดต่อกับกองทัพบกอังกฤษ นอกเหนือจากสถานีวิทยุที่ติดต่อกับหน่วย โอ.เอส.เอส.ของอเมริกัน)
- สิงหาคม 2488 : รัฐบาลฟาสซิสต์ของไทยถูกโค่นลงโดยขบวนการเสรีไทย ซึ่งควบคุมรัฐบาล ขณะที่สร้างทำเป็นร่วมมือกับญี่ปุ่น
- กันยายน 2488 : หลังจากสงครามได้ยุติลง มีข้อตกลงทางการทหารระหว่างฝ่ายสัมพันธมิตรกับไทย
- มกราคม 2489 : ข้อตกลงสันติภาพระหว่างสหราชอาณาจักรและอินเดียฝ่ายหนึ่งกับไทยอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งในบรรดาสิ่งอื่น ๆ นั้นไทยต้องส่งข่าวให้แก่ฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นจำนวนมากที่สุด 1.5 ล้านตัน เพื่อ“ยกเลิกสถานะสงคราม”
- มกราคม 2489 : อัตราแลกเปลี่ยนทางการกำหนดเป็น 60 บาทต่อปอนด์ (เทียบกับ 11 บาท ต่อปอนด์ก่อนสงคราม)

2. การต่อต้านและการร่วมกับฝ่ายพันธมิตรของไทย

ในระหว่างและหลังสงคราม

ข้อเท็จจริงต่อไปนี้ถูกเน้นให้เห็นความสำคัญเป็นอันมาก กล่าวคือ

(1) รัฐบาลไทยประกาศสงครามกับประเทศอังกฤษ

(2) ไทยยึดครองดินแดนของอังกฤษ คือส่วนหนึ่งของ มลายู และเชียงตุง กับเมืองพาน

บางคนคิดว่าบาปมหันต์ 2 ประการนี้ไม่สามารถไถ่ถอนได้ เว้นแต่การส่งมอบข้าวจำนวน 1.5 ล้านตัน และสิ่งอื่น ๆ ให้ตามข้อตกลง แต่ข้อเท็จจริงต่อไปนี้มักถูกมองข้ามไป หรือเห็นว่ามีควมสำคัญน้อยนิด กล่าวคือ

(1) ราษฎรไทยกว่าร้อยละ 99 ไม่เห็นด้วยกับการประกาศสงคราม และได้แสดงให้เห็นท่าทีของพวกเขาอย่างแท้จริงด้วยการโค่นรัฐบาลฟาสซิสต์ ที่รับผิดชอบต่อการประกาศสงครามนั้นลงไป เมื่อเดือนสิงหาคม 2487 ทั้ง ๆ ที่มีกองทัพญี่ปุ่นที่เข้มแข็งอยู่ในไทย

(2) ในทางปฏิบัติแล้ว กองทัพไทยไม่ได้มีส่วนอย่างจริงจังในการต่อสู้กับฝ่ายสัมพันธมิตร ได้มีการประลองยุทธในบริเวณเมืองเชียงตุงระหว่างกองทหารจีนกับกองทหารไทย เป็นการบังหน้า ซึ่งมีการติดต่อด้านมิตรระหว่างกองทัพทั้งสองฝ่าย โดยฝ่ายญี่ปุ่นไม่รู้เรื่อง

(3) ราษฎรไทยมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยอ้อมในขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น ซึ่งช่วยฝ่ายพันธมิตรในระหว่างสงคราม และทันทีหลังจากประกาศสันติภาพ ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นประกอบด้วย ข้าราชการ, หน่วยสำคัญของกองทัพบก, กองทัพเรือ, กองทัพอากาศ และกรมตำรวจ, ข้าราชการของจังหวัดที่สำคัญ, ข้าราชการส่วนท้องถิ่น, ครู, ชาวนา ความเข้มแข็งของขบวนการควรได้รับการพิสูจน์ต่อสายตาของชาวโลกยิ่งขึ้น หากฝ่ายสัมพันธมิตรตัดสินใจให้ทำการรณรงค์ครั้งสำคัญในไทย เวลาใดก็ได้ หลังเดือนพฤษภาคม 2488

(4) เกี่ยวกับ“การยึดครอง”ดินแดนของอังกฤษ ตั้งแต่ปี 2487 นั้น ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ชี้แจงอย่างกระจ่างชัดแก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายสัมพันธมิตรแล้วว่าดินแดน

ดังกล่าวจะคืนให้แก่อังกฤษ และเรื่องนี้ก็ได้มีการยืนยันในพระบรมราชโองการ เมื่อวันที่ 16 สิงหาคม 2488 ฝ่ายสัมพันธมิตรไม่ได้เสียเวลาเลยในการกลับเข้าไปตั้งอยู่ในดินแดนเหล่านี้

(5) ตลอดช่วงสงครามนั้น ราษฎรไทยทั้งโดยส่วนตัว และโดยความพยายามร่วมกัน ได้ช่วยเหลือเชลยศึกฝ่ายสัมพันธมิตร ภายใต้การควบคุมของญี่ปุ่น ด้วยการเสี่ยงต่อความปลอดภัยและชีวิตของตนเอง ในหลายกรณีชาวไทยได้ทำการช่วยเหลือเชลยศึกให้หลบหนี และให้ที่หลบซ่อนภายในประเทศ บางกรณีไม่ต่ำกว่า 8 เดือน กรณีอื่น ๆ ขบวนการใต้ดินได้ช่วยให้บินหนีออกสู่อินเดีย (ดูหลักฐานที่กระทรวงการสงครามและคูบทความใน *The New Statesman and Nation* ฉบับวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 1946 หน้า 118 - 119) เอกสารในภาคผนวก ก (ต่อท้าย) เป็นจดหมายของเจ้าหน้าที่สืบราชการลับของอังกฤษที่เขียนถึงผู้เขียนบันทึกช่วยจำนี้เมื่อเดือนกรกฎาคม 2488 โดยส่งจากอินเดียเข้าไทยที่ถูกยึดครองอยู่

(6) ผู้ต้องขังที่เป็นพลเรือนฝ่ายสัมพันธมิตร ภายใต้การควบคุมของฝ่ายไทยได้รับการดูแลเป็นอย่างดี และเมื่อโอกาสอำนวยชาวไทยก็ให้ความบันเทิงตลอดช่วงสงคราม ทั้ง ๆ ที่มีการประท้วงจากฝ่ายญี่ปุ่น (ประจักษ์พยาน : ผู้ต้องขังคนใดก็ได้) ภายในช่วงเวลาเพียง 3 วัน หลังจากที่ได้ข่าวกายยอมจำนนของญี่ปุ่นเป็นครั้งแรก ผู้ต้องขังและเชลยศึกทั้งหมดที่อยู่ภายใต้การควบคุมของฝ่ายไทยได้ถูกส่งไปอินเดียโดยเครื่องบิน

(7) ความเป็นเจ้าบ้านที่ดีซึ่งไทยได้แสดงต่อกองทหารฝ่ายสัมพันธมิตรนั้น ไม่มีความจำเป็นต้องขยายความ ณ ที่นี้ ในขณะที่ ไทยกำลังเสี่ยงดูส่วนหนึ่งของกองพลทหารอินเดีย, ผู้อพยพชาวฮอลันดาจากอินโดนีเซียนับพันคน, และทหารญี่ปุ่นประมาณแสนคนบนแผ่นดินไทย

3. การลดลงของไมตรีจิตของอังกฤษในไทย

(ก) ในสายตาของสาธารณชนชาวไทยทั่วไป

1) สาธารณชนในไทยโดยทั่วไปไม่สามารถเข้าใจว่า พวกเขาได้กระทำบาปอย่างมหันต์ในการเมืองระหว่างประเทศ โดยการกระทำของอดีตนายกรัฐมนตรีคนหนึ่ง

ของพวกเขา (ผู้ซึ่งกำลังถูกพิจารณาว่าเป็นอาชญากรสงคราม) สิ่งที่พวกเขา^{รู้} คือมีสงคราม พวกเขาไม่ได้มีส่วนในการสู้รบอย่างแท้จริงใด ๆ ในทางตรงข้าม พวกเขาได้ช่วยเหลือยศีกฝ่ายสัมพันธมิตรด้วยเหตุผลแห่งมนุษยธรรมโดยแท้

2) บัดนี้ หลังสงครามแล้ว ราษฎรชาวไทยเพียงจะตระหนักอย่างกะทันหันว่า คนต้องตกอยู่ในฐานะอะอึดอะอม ฝ่ายอังกฤษต้องการข้าวจากพวกเขา 1.5 ล้านตัน ในฐานะที่เป็นผลและเป็นราคาของสันติภาพ และยังมีประเด็นอื่น ๆ อีกในข้อตกลงสันติภาพซึ่งพวกเขา^{ยาก}ที่จักเข้าใจ แม้พวกเขา^{ทราบ}ดีพอว่า ต้องให้หลายสิ่งหลายอย่างตั้งแต่เงินจนถึงสิทธิที่จักค้าโดยเสรี และสิทธิทางการเมืองบางประการ

3) ต่อมาราษฎรชาวไทยถูกบังคับให้ยอมรับอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศที่กำหนดขึ้นใหม่ โดยทำให้เงินของพวกเขามีค่าประมาณ 1/8 ของค่าก่อนสงคราม ด้วยเหตุนี้ รัศับราคาจึงสูงขึ้นถึงระดับที่สูงกว่าในระหว่างการยึดครองของญี่ปุ่นเสียอีก อาจเป็นเรื่องเคราะห์ดีหรือเคราะห์ร้ายก็ได้ที่สาธารณชนไม่ได้รู้ข่าวจากภายในดังที่ทราบกันในพวกที่ทำงานในสำนักงานใหญ่ของขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น สำหรับพวกหลังนี้เป็นกรยากที่จักลิ้มความจริงต่อไปนี้

(ข) ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ทางการเมืองและการทหารของอังกฤษกับขบวนการใต้ดินของชาวไทย

1) ในเดือนพฤศจิกายน 2486 และต่อมาใน 2487 เมื่อนักศึกษาชาวไทยชุดแรกที่ได้รับการฝึกในกองทัพบกอังกฤษได้ถูกส่งเข้าไทยด้วยการโคจร พวกเขาได้รับรหัสข่าวสารเพื่อนำเข้ามาและแจ้งแก่ผู้นำขบวนการภายในประเทศ ข่าวสารดังกล่าวนี้มีคำสั่งดังต่อไปนี้

(ก) รัฐบาลอังกฤษจะออกแถลงการณ์แต่เนิ่น ๆ เพื่อให้การรับรองของเอกราชของไทยหลังสงคราม

(ข) รัฐบาลอังกฤษจะปล่อยเงินกองทุนของไทยที่กักไว้ในลอนดอนในไม่ช้าเพื่อใช้ในการทำงานของขบวนการเสรีไทย

(ค) รัฐบาลอังกฤษจะช่วยชาวไทยจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวหรือคณะกรรมการแห่งชาติบนแผ่นดินอังกฤษ

คำมั่นสุดท้าย (ก) ได้เลิกล้มไปด้วยความตกลงร่วมกันว่า ไม่จำเป็นและเป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติ เพราะรัฐบาลฟาสซิสต์ได้ถูกโค่นลงสำเร็จ และรัฐบาลที่ถูกควบคุมโดยขบวนการเสรีไทยได้จัดตั้งขึ้นภายในประเทศไทย

คำมั่น (ข) ที่จะปล่อยเงินกองทุนนั้นมิได้มีการปฏิบัติตลอดช่วงสงคราม ทั้ง ๆ ที่ขบวนการเสรีไทยได้ขอร้องอยู่เสมอ (ว่าเงินกองทุนของพวกเขาตกลงอย่างรวดเร็วอันเนื่องจากการขยายตัวของกิจกรรม) แม้ขณะนี้ หลังจากสงครามได้ยุติกันแล้ว และหลังจากได้ลงนามในข้อตกลงสันติภาพแล้ว เงินกองทุน (ซึ่งมีจำนวนถึง 31.5 ล้านปอนด์) ก็ยังมีได้คืนแก่ไทยแม้แต่น้อยนิด เหตุผลที่ให้อยู่เป็นนิจก็คือ “ความยุ่งยากทางเทคนิค”

คำมั่นประการแรก (ก) ควรต้องได้รับการเอาใจใส่ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2486 เป็นเวลา 25 เดือนมาแล้ว โดยที่เจ้าหน้าที่กองทัพบกอังกฤษได้นำเสนอให้กระทรวงการต่างประเทศดำเนินการ ทั้งนี้โดยเล็งเห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับ (กล่าวคือ การออกแถลงการณ์ระหว่างสงครามจะบำรุงขวัญของขบวนการเสรีไทยและจะช่วยปฏิบัติการทางทหารด้วย) แต่การรับรองเป็นทางการของอังกฤษครั้งแรกเกี่ยวกับเอกราชของไทย เพิ่งปรากฏเมื่อเดือนธันวาคม 2488 โดยที่ฝ่ายสัมพันธมิตร(รวมทั้งอังกฤษ)ไม่ได้ใช้เวลานานเช่นนั้นในการรับรองเอกราชของชาวเกาหลี ซึ่งเป็นพันธมิตรที่สุดของญี่ปุ่น (ฝ่ายจีนและอเมริกันได้ออกประกาศเกี่ยวกับเอกราชของไทยหลังจากสงครามเริ่มขึ้นไม่นาน และประกาศซ้ำตามมา)

2) ตลอดสงคราม ผู้นำของขบวนการเสรีไทยประสบความสำเร็จแล้วครั้งเล่า ในด้านความสัมพันธ์กับฝ่ายอังกฤษ ความพากเพียรทั้งปวงได้ทุ่มเทให้แก่งานเพื่อฝ่ายสัมพันธมิตรและความร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตร ความข้อนีจะเป็นที่ซาบซึ้งได้โดยเพียงแต่ไปอ่านบันทึกของแผนกประเทศไทยของกองกำลังที่ 136 (Mo 1 Sp) กระทรวงการสงคราม) แต่ทางฝ่ายอังกฤษกลับมีข้อยุ่งยากเกี่ยวกับ“ปัญหาเทคนิคของสถานะสงคราม” เป็นอันมาก ตัวอย่างเช่น อังกฤษไม่สามารถส่งอาวุธให้แก่กองทหารของขบวนการเสรีไทย เพราะโดย“ทางเทคนิค”แล้วถือเป็นทหารข้าศึก ทั้ง ๆ ที่ความช่วยเหลือทั้งปวงของกองทหารไทยที่ให้แก่ฝ่ายสัมพันธมิตร ได้มีการผลักดันให้มีขึ้น ทั้งมีการสนองรับและได้รับความขอบคุณด้วย ผู้แทนระดับสูงจากขบวนการเสรี

ไทยได้บินออกจากไทยไปลังกาเมื่อต้นปี 2488 เพื่อเจรจาเรื่องทางการทหาร ขณะที่อยู่
ในลังกา ลอร์ด หลุยส์ แมท์แบตเตน (Lord Louis Mountbatten) ได้แสดงถึงความ
ปรารถนาของท่านที่จักพบกับผู้แทนเหล่านั้น และตามข้อเท็จจริง ท่านได้เชิญผู้แทน
ไปพบด้วย แต่การประชุมได้ระงับในนาทีสุดท้าย เพราะมี “วีโต้” จากหัวหน้าที่ปรึกษา
ทางการเมืองของผู้บัญชาการทหารสูงสุด ด้วยเหตุผล“ทางเทคนิค” มีตัวอย่างอื่น ๆ
อีกมากที่สามารถกล่าวถึงได้ ณ ที่นี้ แต่ความจำกัดของเนื้อที่ทำให้ต้องละเว้นที่จะ
กล่าวถึง ผลก็คือว่า ผู้นำขบวนการเสรีไทยเริ่มสงสัยโมติวิจิตของรัฐบาลอังกฤษ

3) หลังจากสงครามยุติลง คณะผู้แทนไทยได้รับการขอร้องให้ไปเจรจาข้อตกลง
ที่ลังกา ระหว่างเดือนกันยายนถึงธันวาคม 2488 ในเดือนกันยายน คณะผู้แทนทหารไป
เจรจาเรื่องทางการทหารล้วน ๆ ในลังกา คณะผู้แทนได้รับเอกสารประมาณ 10 หน้า
มีข้อตกลงไม่ใช่เพียงด้านการทหารเท่านั้น ยังมีด้านเศรษฐกิจและด้านการเมืองที่สำคัญ
อีกด้วย พวกเขามีเวลาศึกษาเอกสารเพียงชั่วโมงเดียว เมื่อหมดเวลาก็ขอให้พวกเขาลง
นาม ไม่มีข้อตกลงที่เป็นแก่นสาร เว้นแต่เอกสารสั้น ๆ อันเป็นผลมาจากคณะผู้แทน
ทหารนั้น

ต่อมา คณะผู้แทนทางการเมืองของไทยได้รับการขอร้องให้ไปลังกาเพื่อการเจรจา
ซึ่งยังผลให้มีการลงนามในข้อตกลงกันที่สิงคโปร์ เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2489 ซึ่งใน
บรรดาสัญญาอื่น ๆ นั้น ไทย“ยอมรับ”ที่จักส่งข้าว 1.5 ล้านตันให้โดยไม่คิดมูลค่าในฐานะ
ที่เป็นค่าปฏิกรรมสงคราม ความมุ่งหมายของข้อตกลงเหล่านี้ก็เพื่อ“ยกเลิกสถานะ
สงคราม” ดังที่ผู้แทนฝ่ายอังกฤษได้แถลงและย้ำออกมา ดันฉบับที่ผู้แทนฝ่ายอังกฤษ
เสนอได้ระบุว่าเป็นข้าว 1.5 ล้านตัน มิใช่ปริมาณขั้นสูงสุดดังที่ได้ตกลงกันต่อมา แต่เป็น
จำนวนเต็ม ต้องเป็น“ข้าวสารชั้นดี” นี้ย่อมสันนิษฐานได้ว่าใช้ตัวเลขถั่วเหลืองของการ
ส่งออกก่อนสงคราม แต่ความจริง ตัวเลขถั่วเหลืองก่อนสงครามนั้นรวมถึงข้าวทุกชนิด
อันประกอบด้วยข้าวกล้อง ปลายข้าวกล้อง ข้าวเหนียว ปลายข้าว ข้าวเปลือก ฯลฯ และ
การส่งออกข้าวสารชั้นดีเป็นเพียงครั้งหนึ่งของตัวเลขนั้น หากพิจารณาสภาวการณ์ปัจ-
จุบันของเกษตรกรรมในประเทศไทย ซึ่งได้รับความเสียหายจากภาวะสงคราม ประกอบ
กับปริมาณข้าวที่มีอยู่ในปัจจุบันแล้ว ไทยอาจต้องใช้เวลากว่า 3 ปี ในการจัดส่งข้าวให้
แก่ฝ่ายสัมพันธมิตรตามปริมาณที่กำหนด โดยปราศจากผลตอบแทนใด ๆ และเนื่องจาก

ข้าวเป็นสินค้าออกที่สำคัญที่สุดของไทย เศรษฐกิจของประเทศย่อมจะถ่มจมอย่างแน่นอน ด้วยเหตุนี้ ผู้แทนของไทยจึงประท้วงและมีการเขียนจดหมายตอบโต้ที่น่าสนใจความมาบ้าง ซึ่งฉบับหนึ่งได้ลอกมา ณ ที่นี้ในภาคผนวก (ข) ในการตกลงขั้นสุดท้าย หลังจากที่ใช้เวลารอคอยและเจรจากันถึง 3 เดือน ข้าวจำนวน 1.5 ล้านตันกลายเป็นจำนวน“ขั้นสูงสุด” และเป็นข้าวชนิดใดก็ได้ ไม่จำเป็นต้องเป็นข้าวสารชั้นดี

4) หลังจากการลงนามในข้อตกลงสันติภาพไม่นาน ก็มีการประกาศอัตราแลกเปลี่ยนทางการว่า กำหนดให้ 1 ปอนด์ = 80 บาท ข้าพเจ้าไม่ทราบถึงเหตุผลข้อสนับสนุนหรือคำอธิบายใด ๆ ของอัตราใหม่จากฝ่ายอังกฤษ แต่จากการสนทนากับเพื่อนชาวอังกฤษของข้าพเจ้าที่เคยอยู่ในไทย ข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินใครพอใจกับอัตราใหม่นี้เลย ทั้งหมดเห็นว่าเงินบาทได้ถูกลดค่าต่ำเกินไป ความเห็นหนึ่งของชาวอังกฤษซึ่งมีประสบการณ์ทางการเงินและการธนาคาร คิดว่าค่าของเงินบาทจึงต้องอยู่ระหว่างดอลลาร์ของมลายู กับรูปีของอินเดีย รัฐบาลไทยได้ออก“คำชี้แจง” แก่ราษฎรโดยแถลงว่าชาวไทยควรจะขอบคุณที่ค่าของเงินบาทไม่ต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ราษฎรอย่างผู้เขียนบันทึกช่วยจำฉบับนี้ ซึ่งมีรายได้เป็นปอนด์สเตอร์ลิง ย่อมได้กำไรแน่จากอัตราใหม่ แต่ชาวนาซึ่งเป็นชนชั้นที่ยากจนที่สุดและมีจำนวนมากที่สุดของไทยจะเดือดร้อนอย่างยิ่ง และเกษตรกรรมของไทยก็ขึ้นอยู่กับคนพวกนี้ ราษฎรเริ่มมีความเห็นว่า อัตราแลกเปลี่ยนใหม่นี้เป็นเครื่องมืออีกอย่างหนึ่งเพื่อ“ยกเลิกสถานะสงครามทางเทคนิคระหว่างสองประเทศ”

4. สรุป

ในการพิจารณาข้อเท็จจริงเหล่านี้ ใคร ๆ ก็ควรรู้สึกได้ว่า ระเบียบแบบแผนและข้อพิจารณาทางด้านนิติบัญญัติของ“สถานะสงคราม” ได้รับการยึดถือมากเกินไป จนถึงระดับที่ตัดขาดจากความเป็นจริง และปัญหาทำที่ที่ผู้แทนอังกฤษได้แสดงต่อราษฎรไทยก่อให้เกิดความรู้สึกไม่ไว้วางใจและผิดหวังต่อรัฐบาลอังกฤษ

เมื่อคำนึงถึงปัญหาเฉพาะหน้าของเรา คือการขาดแคลนข้าว ความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่น ย่อมมีผลดังนี้

ชาวไทยพากันเชื่อว่า พวกเขาต้องเสียสละข้าว-ไม่ไข่เพื่อป้องกันราษฎรจากความอดอยาก แต่เพื่อซื้อสันติภาพ ฉะนั้น จึงเป็นความสัมพันธ์อันแปลกประหลาดระหว่างลูกหนึ่กับเจ้านี่ หากจุดมุ่งหมาย คือการชำระหนี้สงครามแล้ว ก็ยากที่จะหวังให้ใครใช้ความพยายามเป็นพิเศษ แต่หากเป็นเรื่องสำคัญขั้นความเป็นหรือความตายแล้ว ใครที่รู้จักราษฎรไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวนา ย่อมรับรองได้เลยว่า ความพยายามเป็นพิเศษและอย่างถึงที่สุดกำลังจะได้นำในไม่ช้านี้

ภาคผนวก ก.

จดหมายจากเจ้าหน้าที่สืบราชการลับของอังกฤษคนหนึ่ง เขียนถึงผู้เขียนบันทึกช่วยจำนี้ ส่งจากอินเดียเข้าไปในไทย เมื่อเดือนกรกฎาคม 2488

“...นี่เป็นจดหมายฉบับหนึ่ง ถึง ป. [แทน“ปูเลา” ปูเลาเป็นอธิบดีกรมตำรวจของไทยระหว่างสงคราม] ผมอยากให้คุณและเขาได้อ่านรายงานสมบูรณ์ของผู้หลบหนี [หลบศึกที่เราช่วยให้หนี], เพราะเป็นเอกสารที่คนไทย [=ชาวสยาม] ใด ๆ ควรภูมิใจ, แต่มั่นใจใหญ่โตเกินไปที่จะส่งมาให้คุณ

“รายงานนั้นแสดงว่าจะทำอะไรได้บ้าง และให้ความหวังสำหรับอนาคต, ดังนั้นจึงควรสร้างความประทับใจแก่ ‘ท่านผู้ทรงอำนาจ’ ซึ่งก็นับว่าเป็นผลดี

.....๗๓๗.....

“การได้สวนหลบศึกที่มีคุณช่วยส่งออกนอกประเทศ ได้เผยให้เห็นถึงบทบาทอันสำคัญยิ่งของคนไทยในการให้ที่หลบซ่อน เลี้ยงดู และช่วยเหลือพวกเขาตลอดทาง พวกเขาทั้งหมดหลบหนีระหว่างสัญญาเดือนกบฏทางอากาศ เราไม่สามารถทราบตำแหน่งของหมู่บ้านจำนวนมากที่พวกเขาผ่านไป, แต่มีหมู่บ้านหนึ่ง คือ ห้วยกระบอก สันนิษฐานว่าอยู่ในบริเวณกาญจนบุรี ซึ่งต้องกล่าวถึงเป็นพิเศษ เพราะกล่าวกันว่า ยังมีผู้หลบหนีซึ่งเป็นหลบศึกชาวอินเดียซ่อนตัวอยู่กับราษฎรใกล้ ๆ หมู่บ้านนี้...

“ต่อไปนี้เป็นรายชื่อของผู้ช่วยเหลือบางคน สะกดตามการออกเสียง ยังมีคนอื่น ๆ อีกมากที่เราไม่รู้จักชื่อ

"คุณหลวงวิฑูรย์¹ (Khun Luang Wee Soon) เป็นนักธุรกิจที่ทรงอิทธิพลในบ้าน-โป่ง และห้วยกระบอก ได้รับรายงานว่าเป็นหัวหน้าขององค์กรเพื่อช่วยเหลือเชลยศึกที่หลบหนี ครอบครัวของเขามีบุตรและธิดา 9 คน...กล่าวกันว่าทั้งครอบครัวต่อต้านญี่ปุ่นมาก วิฑูรย์กำลังให้ที่หลบซ่อนแก่เชลยศึกชาวอินเดียที่หลบหนีหลายคน เขาดูแลผู้หลบหนี(ชาวอังกฤษ) 2 คน ด้วยการรับรองที่ยิ่งใหญ่ที่สุดอยู่ 3 เดือน

"คุณแสนห์ (Konsanay) เป็นตำรวจไทยอยู่ที่บ้านใกล้สถานีรถไฟชุมพร และมีบ้านอีกหลังหนึ่งที่ฉวี...ได้ช่วยเหลือเชลยศึกคนหนึ่งให้หลบหนีไปอยู่ที่บ้านพ่อแม่ของเขา ในบริเวณ 10 กิโลเมตร ทางเหนือของหลักเขตกิโลเมตรที่ 10 บนถนนสายชุมพร-เขาฝาชี แล้วพาไปบ้านโป่ง คุณแสนห์ พ่อแม่ และเมียของเขาให้ที่หลบซ่อนเลี้ยงดู และจัดหาการรักษาโรคแก่ผู้หลบหนีคนนี้ ซึ่งเป็นคนป่วย เป็นเวลา 3 เดือน ตั้งแต่วันที่ 14 มกราคม ถึง 25 เมษายน 2488 เป็นการกระทำด้วยความกล้าหาญที่ควรได้รับเกียรติอย่างสูงสุด

"นายกิมจู (Nai Kim Joo) เป็นบุตรคนโตของครอบครัวที่เชลยศึกของเราคนหนึ่งพักอาศัยในบ้านโป่ง นายกิมจูและญาติของเขาทำทุกอย่างที่ทำได้ในการดูแลเชลยศึกคนนั้น

"เล็ก (Lek) นายร้อยในกรมตำรวจ และเป็นนักบินชั้นหนึ่ง ซึ่งโอนจากกองทัพอากาศไปอยู่กรมตำรวจ เล็กเป็นตำรวจประจำอยู่ในบริเวณลูกแก และได้ช่วยเหลือเชลยศึกทั้งหลายในทุกทางที่ทำได้ ติดตามพวกเขาเดินทางไปด้วย

"นายนาติน เป็นวิศวกรโยธา ในบริษัทยางและดีบุกไทย พร้อมด้วยลูกจ้างคนอื่น ๆ ของบริษัท ได้เดินทางไปกับพวกที่หลบหนี และช่วยเหลือทุกทางที่ทำได้

.....๑๓๑.....

"มีคนขามรถไฟอีก 2 คน ซึ่งไม่รู้จักชื่อ แต่ควรที่จะได้รับการกล่าวถึงเป็นพิเศษ เพราะความช่วยเหลือของเขา ด้วยการอำนวยความสะดวกของคนทั้งสองนี้ คุณแสนห์ จัดหาเครื่องแบบของคนขามรถไฟคนหนึ่งให้แก่เชลยอีกคนหนึ่ง คนขามทั้งสองนี้ได้เดินทางไปกับเชลยศึกที่แต่งเครื่องแบบคนขาม จากชุมพรถึงบ้านโป่ง โดยใช้เวลาหนึ่งคืนผ่านราชบุรี (อันเป็นชุมทางใหญ่ที่ญี่ปุ่นควบคุมอยู่)

¹ไม่ทราบแน่ว่าจะถูกต้องหรือไม่ หากผิดพลาด ขออภัยด้วย-ผู้แปล

ภาคผนวก ข.

จดหมายตัวอย่างฉบับหนึ่ง
จากผู้แทนอังกฤษในกองบัญชาการภาคพื้นเอเชียอาคเนย์
ถึง ม.จ.วิวัฒน์ไชย หัวหน้าคณะผู้แทนไทย
ระหว่างการเจรจาในแคนดี เมื่อเดือนตุลาคม 2488

4 ตุลาคม 2488

ทูล ม.จ. วิวัฒน์ไชย ไซยันต์ ทรงทราบ

ข้าพเจ้าได้รับจดหมายของท่าน ลงวันที่ 14 ตุลาคมเกี่ยวกับหนังสือตราตั้งแล้ว
ข้าพเจ้ามิได้พบว่าจดหมายฉบับนี้เป็นที่น่าพอใจ

ข้าพเจ้ามิได้คิดว่า รัฐบาลไทยจักต้องมีหน้าที่แจ้งแก่ข้าพเจ้าในเรื่องที่เกี่ยวกับ
ธรรมเนียมระหว่างประเทศ

ข้าพเจ้ามิได้เห็นต่างไปจากสิ่งที่ข้าพเจ้าได้กล่าวแก่ท่านด้วยวาจา เมื่อวันที่
30 กันยายน ที่แล้วนี้

แล้วแต่จะโปรด

เอ็ม. อี. เคนนิง